

УДК 339.138

Томчук О.Ф.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та аналізу
Вінницького національного аграрного університету

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДІЛОВОЮ АКТИВНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

ANALYTICAL SUPPORT OF BUSINESS ACTIVITY MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

АНОТАЦІЯ

У статті досліджена і обґрунтована необхідність та важливість аналітичного забезпечення управління діловою активністю в сучасних умовах розвитку економіки. Розглянуто сутність та зміст показників ділової активності підприємства. Запропоновано як один з варіантів зростання ділової активності підприємства підвищення ефективності використання виробничих ресурсів.

Ключові слова: аналіз, ділова активність підприємства, управління, оцінка, ресурсний потенціал.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы и обоснованы необходимость и важность аналитического обеспечения управления деловой активностью в современных условиях развития экономики. Рассмотрено содержание показателей деловой активности предприятия. Предложено как вариант роста деловой активности предприятия повышение эффективности использования производственных ресурсов.

Ключевые слова: анализ, деловая активность предприятия, управление, оценка, ресурсный потенциал.

ANNOTATION

The necessity and importance of the analytical support of business activity management in modern conditions of economic development are studied and substantiated in the article. The essence and content of business activity indicators are considered. Enhancement of the efficiency of using production resources is proposed as an option of business activity intensification.

Keywords: analysis, business activity of the enterprise, management, assessment, resource potential.

Постановка проблеми. На фінансовий стан підприємства безпосередньо впливає його ділова активність, яка проявляється в економічному зростанні підприємства, застосуванні наступальної стратегії розвитку, досягненні поставленої мети, ефективному використанні економічного потенціалу. Управління діловою активністю займає першочергове місце серед комплексу управлінських завдань у зв'язку з тим, що передбачає зростання обсягів діяльності, отримання додаткових прибутків за умов ефективного управління цим процесом, активізації у стимулюванні ділового середовища.

Практична реалізація процедур прийняття конструктивних управлінських рішень в умовах нестабільної економіки базується на результатах аналізу ділової активності суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність та оцінка рівня ділової активності підприємств є предметом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних учених-економістів. Серед

них: Д.А. Аакер, Е.Дж. Долан, К.Д. Кемпбел, Е. Ф. Бріггем, Л.А. Беренстайн, А.Д. Шеремет, В.В. Ковальов, Г.В. Савицька, Р.С. Сайфулін, Л.А. Лахтіонова, І.А. Бланк, Г.Г. Кірейцев, Р.О. Костирко, М.Д. Білик, О.В. Павловська, Є.В. Мних, Н.М. Притуляк, В.О. Подольська, Ю. Цал-Цалко, О.В. Яріш та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак здобуті наукові результати щодо висвітлення значення ділової активності для успішного розвитку господарської та економічної діяльності не повною мірою окреслюють коло питань щодо аналітичного забезпечення управління діловою активністю в кризовий період та не містять науково-методичних та практичних аспектів утілення заходів управління фінансово-господарською діяльністю з позиції вдосконалення ділового стану.

Мета статті полягає у визначенні та систематизації критеріїв і показників аналізу ділової активності підприємства як основи аналітичного забезпечення управління визначеним об'єктом та її аналіз на прикладі окремого підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. До кінця ХХ ст. не приділялось достатньо уваги розгляду ділової активності підприємств. В Україні термін «ділова активність» з'явився лише в 90-ті роки з розвитком підприємництва та виникненням таких понять, як «діловий ризик» і «діловий крах», запобігання якого вимагає активних дій від підприємців [1, с. 98]. У розвинених країнах, наприклад США, ділова активність визначається на макро- і мікрорівнях. З урахуванням макроекономічного підходу ділову активність можна визначити як комплексну характеристику, яка відображає зусилля підприємства в різних напрямках його діяльності, спрямовані на забезпечення динамічності розвитку і досягнення сформульованих цілей. На мікрорівні – це процес управління ефективністю господарської діяльності суб'єктів економічних відносин, спрямований на забезпечення його розвитку, збільшення трудової зайнятості й ефективне використання всіх видів ресурсів із метою досягнення ринкової конкурентоспроможності та формування сучасного інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів ринкових відносин і національної економіки в цілому.

Отже, ділова активність – це комплексна характеристика діяльності підприємства, внутрішній рівень якої відображає ефективність використання фінансово-господарських ресурсів підприємства та інтенсивність її зміни в часі, а зовнішній – зусилля підприємства, спрямовані на забезпечення сталого економічного зростання досягнення лідерських позицій на ринку.

Ділова активність підприємства аналізується шляхом використання кількісних та якісних оцінюваних показників. При цьому для потреб аналізу найбільш часто використовують такі якісні показники:

- обсяг та диверсифікація ринків реалізації продукції;
- обсяг продукції, що експортується;
- наявність продукції, яка за своїми характеристиками є надзвичайно важливою, а її техніко-економічні параметри не мають аналогів у зарубіжній та вітчизняній практиці;
- репутація підприємства;
- стійкість та стабільність зв'язків із контрагентами як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках та ін. [2, с. 409].

Кількісну оцінку та аналіз ділової активності здійснюють за двома напрямками:

1) ступенем виконання плану на основі показників, що забезпечують задані темпи їх зростання;

2) рівнем ефективності використання ресурсів.

Під час поточного аналізу в якості критеріїв ділової активності найчастіше використовують такі показники, як обсяг реалізації продукції, товарів, наданих послуг, прибуток, величину капіталу, авансованого в активи підприємства. При цьому обов'язково враховують так зване «золоте правило» економіки підприємства, згідно з яким прибуток повинен зростати більш високими темпами, ніж обсяг реалізації продукції та вартість майна підприємства. Це означає, що витрати виробництва повинні знижуватись, а ресурси підприємства – використовуватись ефективніше.

Найбільш інформативні аналітичні висновки формуються в результаті зіставлення темпів їх змін. У цьому зв'язку найоптимальнішим є зіставлення таких показників:

$$100\% < T_{с.к.} < T_p < T_{п},$$

де $T_{с.к.}$ – темп зміни сукупного капіталу, авансованого в діяльність підприємства;

T_p – темп зміни обсягів реалізації продукції;

$T_{п}$ – темп зміни прибутку.

Перша нерівність ($100\% < T_{с.к.}$) означає, що економічний потенціал підприємства зростає, тобто розширюються масштаби його діяльності.

Друга нерівність ($T_{с.к.} < T_p$) указує на те, що порівняно зі збільшенням економічного потенціалу обсяг реалізації підвищується більш високими темпами, тобто ресурси комерційної організації використовуються більш ефективно, підвищується віддача з кожної грошової одиниці, вкладеної в компанію.

Із третьої нерівності ($T_p < T_{п}$) видно, що прибуток зростає випереджальними темпами, що свідчить про відносне зниження витрат виробництва та обігу як результат дій, спрямованих на оптимізацію технологічного процесу і взаємовідносин з контрагентами.

Розглянемо показники ділової активності аналізованого товариства (табл. 1).

Із даних табл. 1 видно, що ТОВ «Теплицький відгодівельний комплекс» ефективно господарює протягом досліджуваного періоду. Так, у 2014 р. відносно 2012 і 2013 рр. спостерігаємо збільшення виручки від реалізації на 45,1% та 59,7% відповідно.

Середня вартість капіталу протягом 2012–2014 рр. також збільшилась відносно 2012 р., що пов'язано зі збільшенням вартості дебіторської заборгованості за цей період. До того ж прибуток від звичайної діяльності до оподаткування відносно 2012 р. зменшився на 53,4%, а відносно 2013 р. – збільшився на 99,8%. Усе це є наслідком значного росту виробництва в 2014 р.

Порівняно з 2013 р. середній розмір капіталу ТОВ «Теплицький відгодівельний комплекс» підвищився на 31,5%, однак темп його зміни є нижчим за темп збільшення виручки від реалізації (59,7%). Внаслідок ефективного управління структурою витрат розмір прибутку за вказаний період збільшився на 99,8%.

Отже, співвідношення між вищезгаданими показниками діяльності товариства матимуть наступний вигляд:

$$\text{у } 2012 \text{ р.} - 46,6 < 145,1 < 169,5 > 100;$$

$$\text{у } 2013 \text{ р.} - 199,8 > 159,7 > 131,5 > 100.$$

Можемо констатувати їх виконання, що вказує на досить високий рівень ділової активності ТОВ «Теплицький відгодівельний комплекс».

Ми бачимо, що можливі відхилення від цієї ідеальної залежності в 2012 р., які не завжди слід розглядати як негативні. На нашу думку, причинами порушення системи нерівності можуть бути освоєння нових перспективних на-

Таблиця 1

Показники ділової активності ТОВ «Теплицький відгодівельний комплекс», тис. грн.

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Відхилення (+,-)		2014 рік у % до:	
				2012 р.	2013 р.	2012 р.	2013 р.
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	12517	11370	18163	5646	6793	145,1	159,7
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	4409	1028	2054	- 2355	1026	46,6	199,8
Середній розмір капіталу	12337	15903	20908,5	8571,5	5005,5	169,5	131,5

прямів застосування капіталу, реконструкція та модернізація діючих виробництв, упровадження продуктивних нововведень тощо. Така діяльність завжди пов'язана зі значним вкладенням фінансових, матеріальних, інтелектуальних ресурсів, які порушують наведене співвідношення показників, але це не свідчить про зниження ділової активності підприємства.

Реалізація другого напрямку аналізу ділової активності полягає в оцінці ефективності використання ресурсів підприємства.

У процесі своєї виробничо-господарської діяльності підприємство використовує такі види ресурсів:

- фінансові;
- матеріальні;
- трудові.

На нашу думку, дослідження економічної суті та призначення кожного виду ресурсів дає змогу помітити, що вони, незважаючи на різну свою природу, форму та характер використання, тісно пов'язані між собою, і низький рівень якості одного виду ресурсів (навіть при ефективному використанні всіх інших) не дає змоги підприємству досягти бажаних результатів. Дійсно, якщо на підприємстві більшість працівників має низьку кваліфікацію, знання, майстерність, то використання якісної сировини та технологічно досконалого обладнання не зменшить кількості бракованої продукції, що, своєю чергою, призведе до зниження обсягів реалізації, а можливо, й виникнення збитків. У разі коли підприємство використовує не тільки морально, а й фізично застаріле обладнання, високопродуктивна праця робітників у поєднанні з якісними матеріалами не змінить тенденції до зниження прибутку. Врешті-решт, якщо продукція виготовляється з низькосортного матеріалу, навіть із використанням сучасної технології, попит на неї буде низьким, а діяльність підприємства – неефективною.

Отже, можна зробити висновок, що всі види ресурсів, які використовуються підприємством у процесі виробничо-господарської діяльності, являють собою комплексну взаємозалежність та взаємозв'язок складових його економічного потенціалу, що формується залежно від потреб виробництва з метою отримання економічних вигід у майбутньому.

Слід погодитися із твердженням Н.Л. Мешкової, що з позиції необхідності вдосконалення управління діловою активністю в сучасних умовах функціонування ділової активності сільськогосподарського підприємства можна визначити як процес щодо забезпечення досягнення цілей розвитку підприємства у сфері виробництва і реалізації продукції, який включає такі основні етапи, як: 1) вивчення змін у зовнішньому оточенні підприємства і своєчасне реагування на них дієвими заходами; 2) забезпечення ефективності основного виду діяльності на основі скорочення операційних витрат і підвищення рентабельності виробництва; 3) створення конкурентних переваг сільськогосподарського підприємства на ринку на основі впровадження нових технологій, задоволення попиту споживачів відповідно до їх потреб у різні проміжки часу [3, с. 107].

Аналіз ділової активності проводиться в інтересах як внутрішніх, так і зовнішніх споживачів інформації. У зв'язку з цим його поділяють на внутрішній і зовнішній.

Внутрішній аналіз ділової активності проводиться управлінським персоналом підприємства всіх рівнів за даними оперативного, фінансового та бухгалтерського обліку. Основною його метою є забезпечення підвищення ефективності використання виробничих та фінансових ресурсів і на цій основі – збільшення прибутку та зниження собівартості.

Зовнішній аналіз ділової активності підприємства здійснюється зовнішніми відносно під-

Таблиця 2

Аналіз ділової активності підприємства за її основними показниками

№ п/п	Показники	2012 рік	2013 рік	2014 рік	Відхилення, (+,-)	
					Абсолютне	Відносне
1.	Коефіцієнт загальної оборотності капіталу	1,014	0,715	0,869	- 0,145	- 14,3
2.	Коефіцієнт оборотності мобільних засобів	2,022	1,550	1,825	- 0,197	- 9,8
3.	Коефіцієнт оборотності матеріальних оборотних коштів	2,879	2,094	2,192	- 0,687	- 23,9
4.	Коефіцієнт оборотності готової продукції	184,07	1749,2	1816,3	1632,23	886,7
5.	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	8,38	6,99	13,73	5,35	63,8
6.	Середній термін обороту дебіторської заборгованості, днів	42,96	51,5	26,22	- 16,74	- 39
7.	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	12,78	6,59	5,64	- 7,14	- 55,9
8.	Середній термін обороту кредиторської заборгованості, днів	28,17	54,63	63,83	35,66	126,6
9.	Фондовіддача основних засобів та інших необоротних активів, грн.	2,67	1,772	2,11	- 0,56	- 21
10.	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,29	0,91	1,30	0,01	0,7
11.	Продуктивність праці, грн.	133159,6	122258	191189,5	58029,9	43,6

приємства споживачами інформації. До них належать: інвестори, постачальники, покупці, конкуренти, ділові партнери, фінансово-кредитні та податкові органи. Вони вивчають інформацію виходячи зі своїх інтересів.

Альтернативність цілей аналізу ділової активності підприємства визначають не тільки функціональні обов'язки управлінського персоналу підприємства різних рівнів. Вона залежить також від цілей, які ставлять перед собою зовнішні користувачі інформації.

Узагальнення отриманих результатів аналізу та синтезоване їх вивчення дає змогу з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки економіко-фінансових явищ, які впливають на рівень ділової активності підприємства, і отримати об'єктивне підґрунтя для розробки дійових рішень, спрямованих на підвищення ефективності його діяльності.

Аналітичним інструментарієм, за допомогою якого підприємство окреслює коло завдань і визначає стан ділової активності в минулому, сучасному, майбутньому, є сукупність показників.

Основні показники ділової активності ТОВ «Теплицький відгодівельний комплекс» наведено в табл. 2.

Дані табл. 2 свідчать про середню ділову активність ТОВ «Теплицький відгодівельний комплекс», на що вказує насамперед прискорення оборотності дебіторської заборгованості на 5,35 обороти, оборотності готової продукції – на 1816,3 обороти, оборотності власного капіталу – на 0,01 обороти. Такі зміни свідчать про ефективність вкладення фінансових ресурсів у формування активів. Негативним явищем є уповільнення оборотності загальної оборотності капіталу на 0,145 пункти, оборотності мобільних засобів – на 0,197 пункти, матеріальних оборотних коштів – на 0,687 пункти.

Ефективність «утримання» кредиторської заборгованості підприємством із позицій дотримання платіжної дисципліни та забезпечення стійкого фінансового становища визначається порівнянням термінів повного погашення кредиторської та повної інкасації дебіторської заборгованості. Розрахунки свідчать, що погашення поточної заборгованості підприємства перед кредиторами відбувається майже у 2,43 рази повільніше за інкасацію боргів контрагентів перед підприємством. Якщо середній термін погашення кредиторської заборгованості в 2014 р. становив 64 дні, то термін інкасації заборгованості дебіторів – 26 днів.

Зростання коефіцієнта оборотності власного капіталу на 0,01 пункти свідчить про тенденцію підвищення ефективності використання власного капіталу та ділової активності товариства, хоча і незначну.

Таким чином, у звітному році рівень ділової активності ТОВ «Теплицький відгодівельний комплекс» покращився. Основними факторами, що спричинили покращання ділової активності підприємства, були: зростання (на

6 793 тис. грн.) обсягу чистого доходу (виручки від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг) при одночасному рості її собівартості (на 4 580 тис. грн.); зростання обсягів кредиторської заборгованостей (на 1 750 тис. грн.).

Система цих показників являє собою узагальнений перелік кількісних характеристик, які зустрічаються в спеціальній економічній літературі і використовуються в процесі оцінки ділової активності підприємства. На нашу думку, суттєвими недоліками цієї системи є: надмірна кількість показників, серед яких є ті, що дублюють один одного, відсутність показника, на підставі якого можливо надати комплексну оцінку внутрішнього рівня ділової активності.

Запаси і дебіторська заборгованість є тими основними складовими оборотних активів, в які авансовані (імобілізовані) грошові кошти підприємства. Для сукупної оцінки ефективності використання цих активів в аналітичній практиці застосовується показник тривалості операційного циклу – середнього періоду часу з моменту придбання запасів до моменту надходження грошей за реалізовану продукцію (товари).

Тривалість операційного циклу ($T_{оп}$) визначається оборотністю запасів і дебіторської заборгованості:

$$T_{оп} = T_з + T_{дз},$$

де $T_з$ – середня тривалість обороту запасів; $T_{дз}$ – середня тривалість обороту дебіторської заборгованості.

Цей показник засвідчує, скільки в середньому днів знаходяться грошові кошти в негрошових оборотних активах. Зниження показника в динаміці – позитивна тенденція.

Розрахуємо даний показник за 2012–2014 рр.:

$$T_{оп\ 2012\ р.} = (360 : 2,879) + 42,96 = 168 \text{ днів};$$

$$T_{оп\ 2013\ р.} = (360 : 2,094) + 51,5 = 223,4 \text{ днів};$$

$$T_{оп\ 2014\ р.} = (360 : 2,192) + 26,22 = 190,4 \text{ днів}.$$

Розраховані значення підтверджують попередні розрахунки щодо покращання ділової активності товариства в 2014 р.

У процесі аналізу слід обов'язково зіставити темпи збільшення чистого доходу з темпами збільшення запасів. Якщо темпи зростання чистого доходу будуть вищими за темпи зростання запасів, це завжди свідчитиме про сталий фінансовий стан підприємства. За звітний період чистий дохід ТОВ «Теплицький відгодівельний комплекс» зріс на 59,7%, а запаси збільшились на 74,6%. Розраховане співвідношення є виправданим, наприклад, коли очікується підвищення цін на сировину і готову продукцію.

Аналізуючи ділову активність та ефективність роботи підприємства, слід пам'ятати, що теорія і практика поки що не виробили систему чітких і визначених показників для їх характеристики, тому різні суб'єкти, які мають безпосередні відносини з конкретним підприємством, можуть у різний спосіб вирішувати ці проблеми.

Аналіз ділової активності передбачає розробку заходів щодо її підвищення. Ними можуть бути:

– підвищення питомої частки прибутку в обороті. Це передбачає попередній і оперативний контроль формування витрат на виробництво з метою зниження їх рівня;

– зростання оборотності активів із метою посилення позитивного впливу підвищення рентабельності та ін. [4, с. 55].

У контексті важливості оперативного управління діловою активністю підприємства і можливості застосування нескладного математичного апарату для забезпечення пошуку потенційних резервів підвищення ефективності використання фінансово-ресурсного потенціалу підприємства інтерес представляє детермінований факторний аналіз. У процесі такого аналізу здійснюється кількісна оцінка зміни показників оборотності (у днях і кількості оборотів) ресурсів, активів і капіталу підприємства. Як факторні моделі залежності виступають алгоритми розрахунку показників оборотності. Вони можуть бути розширені залежно від глибини дослідження і потреб управління.

Висновки. Аналітичне забезпечення управління діловою активністю вимагає нових підходів до прийняття управлінських рішень, які полягають у розробці системи управління діловою активністю. Така система повинна враховувати рівень ділової активності, стадію економічного

розвитку підприємства та періоди макроекономічного функціонування, що дасть змогу більш обґрунтовано підійти до вибору напрямку управління та досягти намічених результатів у найкоротші терміни.

Аналіз рівня ділової активності дає змогу врахувати взаємозв'язки внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку підприємства, що сприяє прийняттю ефективних управлінських рішень із метою забезпечення сталого розвитку суб'єкта господарювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Петренко М.І. Оцінка ділової активності підприємства / М.І. Петренко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: збірник наукових праць. – Київ: НАУ, 2010. – Вип. 26. – С. 270.
2. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: [підручник] / Ю.С. Цал-Цалко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.
3. Мешкова Н.Л. Економічна сутність ділової активності промислового підприємства / Н.Л. Мешкова // Вісник економічної науки України. – 2013. – № 1. – С. 105–108.
4. Удосконалення методики аналізу ділової активності підприємства / Н.Б. Кашена, О.О. Горошанська, О.В. Цуканова // Актуальні питання обліку, аналізу і аудиту: теорія та практика: [монографія]: у 2-х т.; за ред. П.Й. Атамас. – Дніпропетровськ: ФОП Дробязко С.І., 2014. – Т. 2. – С. 46–55.